

*І. В. Матюрін,
к. н. держ. упр., начальник підрозділу Управління СБУ в Донецькій області*

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

I. Matyurin,
PhD in Public Administration, Head of Division of Security Service Department of Ukraine in Donetsk region

GOALS AND OBJECTIVES OF SOCIAL PROTECTION OF MILITARY PERSONNEL UNDER REFORMS IN THE ARMED FORCES AND LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES OF UKRAINE

Визначено основні цілі та завдання соціального захисту військовослужбовців в Україні. Виявлено проблеми реформування Збройних Сил та правоохоронних органів України. Запропоновано напрями підвищення ефективності соціального забезпечення військовослужбовців.

The paper determines the main goals and objectives of social protection of military personnel in Ukraine. The problems of reforming the Armed Forces of Ukraine and law enforcement authorities are identified. The directions for increasing the efficiency of social security of military personnel are offered.

Ключові слова: система соціального захисту, соціальне забезпечення, військовослужбовці, цілі, завдання, напрями, підвищення ефективності.

Key words: social protection system, social security, military personnel, goals, objectives, directions, increasing the efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Важливим чинником проведення військової реформи та реформи правоохоронних органів України є той факт, що протягом багатьох років стан військової спроможності країни залишався без відповідної уваги державного управління. Накопичені проблеми щодо недостатнього фінансування Збройних Сил, падіння рівня професійної та бойової підготовки, незадовільний стан соціального захисту військовослужбовців призвели до зниження мотивації та відсутності стимулів у військовослужбовців до виконання своїх професійних обов'язків. В Україні протягом останніх років проходить масштабне реформування Збройних Сил та правоохоронних органів, які мають значний вплив на соціальний захист військовослужбовців.

Сутність реформ полягає в тому, що в системі Збройних Сил України та правоохоронних органів існує потреба в оновленні складу та вектору докладання зусиль підрозділів (слідчих відділів, відділів з боротьби з економічною злочинністю, відділів з боротьби з корупцією) та зміни багатьох функцій і завдань правоохоронних органів, що пов'язано з введенням в дію нового кримінально-процесуального кодексу.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Актуальним залишається проблема визначення основних цілей та завдань соціального захисту військовослужбовців в Україні, виявлення проблем реформування Збройних Сил та правоохоронних органів України та на цій основі розробка пропозицій щодо підвищення ефективності соціального забезпечення військовослужбовців. Це й обумовило вибір теми дослідження.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стратегія реформування та розвитку Збройних Сил України передбачає виконання зазначених вище завдань за

двома етапами. Пріоритетними цілями першого етапу реформування визначено підвищення боєздатності військових частин; починаючи з 2014 року поступове збільшення частки модернізованих і нових зразків озброєння і військової техніки; удосконалення системи управління та всебічного забезпечення військ (сил); збереження та посилення кадрового потенціалу, підвищення рівня державних соціальних гарантій.

Стратегічними цілями другого етапу реформування визначено подальший розвиток Збройних Сил України; поступове нарощування їх спроможностей щодо виконання завдань запобігання, стримування та локалізації воєнних конфліктів. На зазначеному етапі зусилля держави мають зосереджуватися на розвитку Збройних Сил та правоохоронних органів; удосконаленні систем усіх видів забезпечення, об'єктів інфраструктури тощо. Потребують вирішення проблеми щодо необхідності підвищення показників грошового та соціального забезпечення військовослужбовців [1].

Загалом впровадження заходів Програми економічних реформ на 2010—2014 рр. "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" в Україні, зміст яких полягає в поступовому переході від попередньої (патерналістської) до ринкової моделі соціально-економічного розвитку, ставить за мету вдосконалення системи соціальної підтримки різних категорій громадян.

Запропонована урядом до початку фінансової кризи 2008 р. модель соціальної держави мала реалізовуватися в Україні поступово через визначення етапів розвитку та їх змісту. На першому етапі планувалося впровадження механізму реалізації соціальних прав і державних соціальних гарантій, створення наукової концепції якого передбачалося до 2010 р. На другому (перехідному) етапі до 2015 р. необхідно провести апробацію розроблених законів, підзакон-

них актів та внести корективи у законодавчу базу, структуру органів влади, державні соціальні стандарти тощо. Третій етап передбачає до 2020 р. період стабільного функціонування й розвитку соціальної держави, наближення до європейських кількісних стандартів соціального розвитку.

Програмою економічних реформ на 2010—2014 рр. "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" передбачено вдосконалення існуючої системи соціальної підтримки населення, що на сучасному етапі здійснюється у трьох основних формах, а саме: соціальних пільг, соціальної допомоги та субсидій. Існуюча система визнана урядом складною та непрозорою. Чинниками, що ускладнюють вирішення проблем, стають:

- низький рівень охоплення бідного населення соціальною підтримкою (56,8% бідних згідно за критерієм прожиткового мінімуму одержують один вид соціальної підтримки);

- низька адресність при наданні соціальної підтримки (майже 23 % від загальної суми соціальних трансфертів потрапляють до бідних, а близько 17 млрд грн. щороку надаються небідному населенню);

- механізм надання субсидій та пільг побудовано на завищених нормативах споживання, що призводить до неефективного використання коштів бюджету [2].

Причинами вказаних проблем стають: недостатнє урахування рівня доходів та "викривлена філософія соціальної підтримки, відсутність необхідної інформації для обліку й моніторингу фактично спожитої соціальної допомоги й оцінювання доходів претендентів на її одержання" [3], відсутність у системі соціальної підтримки стимулів для ефективного використання коштів.

Метою реформи системи соціального захисту населення є "підвищення охоплення соціальною підтримкою незаможних верств населення при раціональному використанні бюджетних коштів" [4]. Завданнями, вирішення яких сприятиме досягненню цілей реформи, стають:

- посилення адресності надання соціальної підтримки;
- підвищення ефективності управлінських рішень у зазначеній системі;
- запровадження стимулів щодо додержання економічної відповідальності одержувачів соціальної підтримки.

Урядом розроблено заходи щодо кожного з поставлених завдань, серед них: аналіз та оцінка ефективності всіх видів соціальної підтримки, запровадження системи моніторингу та оцінювання програм соціальної підтримки на постійній основі, розробка регульованих тарифів. Передбачено три етапи впровадження реформ з фіналізацією в 2014 році. На завершальному етапі передбачено:

- створення Державної агенції соціальної інспекції у складі Міністерства соціальної політики;
- запровадження моніторингу соціальних програм та аудиту програм соціальної підтримки населення;
- забезпечення повного обліку в системі програм одержання субсидій;
- запровадження картки соціальної допомоги.

У системі соціального захисту військовослужбовців держава надає велику кількість основних соціальних гарантій, серед яких грошові виплати; підйомні для військовослужбовців та членів їх родин; гарантії в сфері зайнятості, праці та пенсійного забезпечення; гарантії безробітним членам сімей військовослужбовців; додаткові гарантії щодо реалізації права на відпочинок; гарантії в сфері медичного та курортного забезпечення; право на одержання медичної допомоги в військово-медичних закладах; гарантії щодо забезпечення житлом; гарантії щодо забезпечення освітою; транспортне забезпечення тощо.

Розділяють дві групи проблем, які створюють перешкоди на шляху реалізації реформ:

1. Проблеми, які накопичено дотепер і пов'язано з недоліками державного управління.

2. Нові проблеми, які пов'язано із змінами в середовищі [5].

Проблеми, що пов'язані з недоліками державного управління, обумовлено тим, що реформа Збройних Сил збіглася з процесом створення основ української оборонної політики, що й досі не завершився. Держава і суспільство в цілому не визначили для себе довгострокові цілі внутрішньої та зовнішньої політики, місце України в системі регіональної й глобальної безпеки, систему потенційних і реальних загроз, а також засоби, за допомогою яких держава має намір підтримувати свою безпеку на необхідному рівні [6].

Крім того, основними проблемами щодо реалізації реформ Збройних Сил фахівці вважають такі:

- погіршення економічних умов розвитку держави об'єктивно викликало згорання оборонних програм і фінансування Збройних Сил за залишковим принципом. Відсутність чіткого уявлення про субординацію пріоритетів на найближчу і тривалу перспективу в розвитку армії з урахуванням економічних можливостей держави блокує будь-яку програму реформи Збройних Сил і врешті-решт перетворює армію з інструменту забезпечення безпеки на чинник нестабільності;

- завдання реформування Збройних Сил з самого початку не відповідали реаліям. У цих умовах монополія військових на розробку подібних проектів і відсутність альтернативних програм за участю цивільних фахівців і незалежних експертів і надалі будуть готувати фантастичні, відірвані від дійсності документи;

- в умовах перехідного суспільства, у яких перебуває Україна, будь-який перспективний документ, у тому числі й Концепція військової реформи, можуть тільки визначати пріоритетні завдання й проміжні орієнтири з постійним їхнім коригуванням залежно від конкретних реалій внутрішнього розвитку країни та особливостей міжнародної ситуації.

Відповідно до нових проблем, пов'язаних із змінами у внутрішньому та зовнішньому середовищі, необхідно зазначити, що основними з них є наступні:

- запровадження якісно нової системи управління військами (силами), матеріальну основу якої становила б Єдина автоматизована система управління Збройними Силами України на сучасній технологічній базі виявилось недоступним;

- простежується тенденція до зниження загального рівня бойової готовності військ (сил), їх можливостей гарантовано виконувати покладені на них завдання;

- недостатнім є фінансування Збройних Сил України, що не дозволяє повною мірою здійснювати системні заходи для підвищення їх готовності до виконання завдань за призначенням;

- відсутній дієвий механізм вивільнення від надлишкового військового майна та звільнення Збройних Сил України від виконання невластивих функцій;

- знівельовано досягнуто в попередні роки позитивну тенденцію до збільшення кількості військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом через втрату привабливості військової служби. Середній рівень грошового забезпечення військовослужбовця за контрактом (за 2010 р. — 1 596 грн., за 2011 р. — 2 238 грн.) значно нижчий, ніж середня заробітна плата в державі (у 2010 р. — 2 239 грн., у 2011 р. — 2 633 грн.), що не мотивує громадян до проходження військової служби у Збройних Силах України [2].

Водночас реальна загроза збройного нападу іноземних країн на Україну в сучасних умовах є надзвичайно низькою.

Збройні Сили України націлені на виконання функцій, які держава у найближчі десятиріччя не зможе забезпечити матеріально та фінансово.

Водночас реформування стосується різних сфер сектора національної безпеки, в тому числі й однієї з дуже важ-

ливих складових соціальної безпеки, безпосередньо пов'язаної з соціальним захистом військовослужбовців. З введенням в дію нового кримінально-процесуального кодексу (далі — КПК) багато функцій й завдань правоохоронних органів було змінено, а склад і вектор докладання зусиль підрозділів (слідчих відділів, відділів з боротьби з економічною злочинністю, відділів з боротьби з корупцією) підлягає оновленню. 6 квітня 2012 р. Президенти України В.Ф. Янукович створив Комітет з питань реформування правоохоронних органів. Головою комітету є Президент, виконавчим секретарем — секретар Ради національної безпеки і оборони України А. Ключев. Новий консультативно-дорадчий орган при главі держави створено з метою усунення дублювання повноважень правоохоронних органів, оптимізації їх структури та чисельності, підготовки узгоджених пропозицій щодо їх комплексного реформування.

Для ефективної роботи нового Кримінально-процесуального кодексу створено й продовжують створюватися нові правоохоронні структури: Державна служба з контролю за наркотиками, Національний антикорупційний комітет України, Єдиний слідчий комітет. Дані правоохоронні структури вже зараз заявляються владою як воєнізовані формування. Співробітники нових служб також матимуть статус військовослужбовців.

Важливим завданням розвитку цих процесів є збереження соціального захисту нині діючих та знову прийнятих на службу співробітників відповідно до Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей".

Основними проблемами, які потребують наукового вирішення, є такі:

По-перше, фінансування правоохоронних органів (Збройних Сил України в цілому) є недостатнім, тим більше, що із заявлених для мінімальної підтримки української армії 19 млрд грн. на 2012 р., Верховна Рада України визначила цифру в бюджеті трохи більше 16 млрд грн.

По-друге, важливим постає питання адекватного розподілу наявних фінансових коштів між структурами з максимальним акцентом на фінансування правоохоронців у регіонах. Це стосується навіть вирішення питання про безплатний проїзд військовослужбовців у міському транспорті та компенсація міській владі за забезпечення таких питань простіше вирішується начальниками регіональних правоохоронних органів.

По-третє, у соціальному захисті військовослужбовців важливим залишається питання про страхування їх здоров'я і життя, яке є невирішеним з 2005 р.

По-четверте, не розв'язується проблема із забезпеченням житлом військовослужбовців та членів їх сімей. Кількість військовослужбовців, які перебувають на квартирному обліку, на 1 січня 2011 р. становила понад 45 тис. осіб, у тому числі понад 11 тис. звільнених у запас. Потреба в житлі має стати тенденцією до збільшення у зв'язку з необхідністю забезпечення службовим житлом під час переходу Збройних Сил України на систему комплектування військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом [7].

Крім того, одним з важливих складових соціального захисту військовослужбовців є медична допомога, що надається спеціалізованими лікувально-профілактичними установами відомчої медицини. Умови служби та спрямованість дій військовослужбовців правоохоронних органів припускають обмежені контакти з оточуючим середовищем, у тому числі при наданні медичної допомоги. Тому відомча медицина правоохоронних органів повинна удосконалюватися і розвиватися, адже очевидно, що з можливим скороченням чисельності Збройних Сил України загальна кількість обслуговуваних пацієнтів практично не зміниться, тому що вони перейдуть у категорію пенсіонерів, ветеранів військової служби. Виконана оцінка ефективності механізмів дер-

жавного регулювання соціального захисту військовослужбовців показала, що, незважаючи на збільшення видатків за схемами соціального захисту, систему побудовано в напрямі збільшення різноманітних виплат, пільг та видів соціальної допомоги (табл. 1).

Кабінетом Міністрів України визначено прогностичні показники видатків із загального фонду державного бюджету на потреби оборони на період до 2023 року, а також розглядається питання щодо збільшення зазначених показників з урахуванням прогнозу економічного і соціального розвитку України у середньо- та довгостроковій перспективі. Обсяги фінансування будуть остаточно визначатися в ході щорічного бюджетного планування та затверджуватися законом про Державний бюджет України.

Фінансова політика стосовно забезпечення реформування та розвитку Збройних Сил України і набуття ними перспективної моделі базуватиметься на таких принципах:

— збільшення видатків на ремонт, модернізацію, закупівлю озброєння та військової техніки, підготовку військ (сил), розвиток інфраструктури;

— системне виконання пріоритетних завдань, безумовне досягнення запланованого результату, недопущення розпорошення коштів і неефективних витрат;

— гарантування належного рівня соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

Найактуальніші для національної безпеки України питання — гарантоване забезпечення країни енергоносіями, розвиток системи транспортних коридорів — не увійшло у пріоритетні завдання силових міністерств. Проблеми забезпечення військової безпеки транспортних коридорів не мають адекватного відображення у планах реформування військової сфери. У цілому проблема забезпечення воєнної безпеки України має багато аспектів: політичних, економічних, соціальних, правових і чисто військових. Більшість із них необхідно вирішувати під час воєнної реформи.

Для цього необхідно розробити теоретичні основи і створити правову базу воєнної безпеки. У ній повинні бути сформульовані інтереси держави, які потрібно забезпечувати воєнно-політичними засобами, а також існуючі та потенційні загрози її безпеці. Вимагає остаточної розробки Воєнна доктрина держави, без прийняття якої проведення воєнної реформи є неможливим. Доцільним вважається, щоб після розробки зазначених документів вони обговорювалися й схвалювалися конституційними органами (закони та відповідні Укази Президента), а тільки потім приймалися до реалізації. Таким чином, велике коло питань лишається поза увагою державного управління.

На думку автора, головною метою реформування Збройних Сил та правоохоронних органів України стає забезпечення соціальної стабільності економіки та підвищення її безпеки. Функція забезпечення соціальної безпеки є частковою щодо більш загальної функції забезпечення національної безпеки. Залежно від стану розвитку економіки (розвинена; економіка, що розвивається; нерозвинена) змінюються функціональні пріоритети держави. Так, у розвиненій економіці, при сформованій законодавчій та нормативній базі, досконалій інституційній та інформаційній інфраструктурі відпрацьованих системах моніторингу, захисту інвесторів та механізмах збалансування всіх учасників, перевага віддається саме функціям макрорегулятивним, безпеці — контрольно-наглядним та правозастосовним засобам [7].

Урахування особливостей реформування соціального захисту військовослужбовців дозволяє забезпечувати стійкий та тривалий розвиток зазначеної системи. Сталий розвиток суспільства, який визначено за пріоритет Програми економічних реформ на 2010—2014 рр. "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" в Україні, в свою чергу, забезпечує стабільність і

Таблиця 1. Соціальний захист військовослужбовців в Україні, млн грн.

Показники	Роки			
	2007	2008	2009	2010
Видатки за схемами соціального захисту	10736,78	13896,04	11988,79	12834,10
Виплати грошової допомоги однією сумою без перевірки на нужденність	171,34	214,62	218,79	234,21
Періодичні виплати грошової допомоги при інвалідності	54,98	42,93	35,38	37,87
Допомога в задоволенні повсякденних турбот (допомога по дому та плата по догляду інвалідів)	37,55	74,21	68,41	73,23
Пенсія за старістю	10252,55	13362,17	11488,63	12298,68
Грошова допомога утриманцям, що пережили годувальників	125,34	147,46	154,39	165,28

надійність її елементів, вертикальних, горизонтальних та інших зв'язків у системі, спроможність витримувати внутрішні та зовнішні навантаження. Але, якщо економіка не розвивається, спостерігається посилення деструктивних тенденцій, і в ній різко скорочуються можливості виживання, протистояння та пристосування до внутрішніх і зовнішніх загроз.

Стійкість економіки та стан системи соціального захисту узгоджуються відповідно до спроможності системи соціальної безпеки адаптуватися до внутрішніх і зовнішніх загроз економічного та соціального походження, нейтралізувати потенційні джерела негативних впливів і мінімізувати їх [8].

І. Стійкість системи соціального захисту військовослужбовців здатні, по-перше, забезпечити програми страхування життя та здоров'я військовослужбовців. Зарубіжний досвід свідчить, що особливістю цих програм є сумісне особисте страхування військовослужбовців. Мета страхування у даному аспекті — це надання можливості військовослужбовцям самостійно страхуватися у приватних комерційних страхових компаніях. Військовослужбовці самостійно звертаються до обраної ними страхової компанії та отримують страховий поліс щодо страхування життя та здоров'я. Так, у США Уряд здійснює доплати страховій компанії за ризиками, які пов'язано з проходженням служби військовослужбовців. Усі інші ризики оплачуються страховими внесками, які вираховуються з окладу військовослужбовця [9]. Водночас військовослужбовці сплачують страховий внесок, який перераховується із заробітної плати на рахунок страхової компанії. Обсяг місячного страхового внеску залежить від суми, на яку розраховано страховий поліс за обраною страховою програмою.

За зазначеними програмами страхування діючих військовослужбовців США автоматично страхуються дружина та діти військовослужбовця. Існують також специфічні особливості страхування чоловіка або жінки військовослужбовця. Якщо військовослужбовець застрахований за програмою SGLI, то мінімальна сума страхового покриття складає 50 тис. дол. Дружина (чоловік) військовослужбовця може бути також застрахованим на суму 50 тис., але не більш, ніж військовослужбовець. Кожна дитина військовослужбовця, яка страхується за програмою SGLI, автоматично стає застрахованою на суму 10 тис. дол. Але страховка діє тільки до 18-річчя. Якщо дитина з 18—23 років є студентом денної форми навчання, то вона також є застрахованою за програмою SGLI. Якщо обидва члени подружжя є військовослужбовцями і застраховані за програмою SGLI, то на них поширюється подвійне страхування: основне та сімейне [3].

Зміст страхування військовослужбовців Армії Великої Британії полягає у тому, що військовослужбовці або їх вигодонабувачі мають право на отримання за фактом смерті чи втрати працездатності компенсаційні виплати. Згідно з нормативно-правовою основою страхування військово-

службовців Великої Британії компенсація щодо військовослужбовців існує в таких формах:

1. Компенсація, яка сплачується у разі смерті, поранення або захворювання військовослужбовця у вигляді грошової суми, яка виплачується одноразово залежно від рівня втрати працездатності.

2. Компенсація за втрачену можливість заробляти гроші через погіршення стану здоров'я, тобто регулярні державні виплати протягом усього життя до смерті (пенсія за інвалідністю). Важливим аспектом страхування військовослужбовців Великої Британії є те, що компенсація сплачується

також і тим військовослужбовцям, які мали ушкодження, але продовжують служити. Страхування військовослужбовців у Великій Британії потрібно відрізнити від пенсійного забезпечення [3].

Відмінності страхування військовослужбовців Великої Британії від військовослужбовців США полягають у такому.

По-перше, в законодавчих та нормативно-правових актах Великої Британії йдеться саме не про страхування, а про компенсацію внаслідок смерті або втрати працездатності військовослужбовцем, яка отримується тільки одноразово. Гроші на виплату компенсації виділяються безпосередньо з бюджету Міністерства Оборони Великої Британії. Таким чином, страхування військовослужбовців Великої Британії складається з декількох аспектів:

1. Чітке встановлення сум, які залежать від ушкодження здоров'я або факту смерті військовослужбовця.

2. Важливе значення при виплаті компенсаційних сум має проходження військовослужбовцем медичного обстеження на встановлення чіткого діагнозу потерпілому [7].

В Японії страхування життя та здоров'я є одним із напрямів соціальної політики щодо військовослужбовців, тому фінансування відбувається з військового бюджету країни. В Японії існує контрактна система комплектування Збройних Сил, тому, зараховуючись на службу, військовослужбовець автоматично укладає договір страхування зі Збройними Силами щодо страхування життя та здоров'я. Страхування даного виду є державним, оскільки страховий поліс автоматично має місце при укладанні контракту на військову службу. Військовослужбовці Японії користуються безкоштовним медичним обслуговуванням. Державний страховий поліс поширюється у трьох напрямках. Це втрата працездатності військовослужбовця, як тимчасова так і постійна (інвалідність), отримання поранення та смерть військовослужбовця. На випадок смерті в страховому полісі чітко вказується вигодонабувач, який отримує страхову компенсацію на випадок смерті військовослужбовця. Максимальний рівень державної страхової суми складає 17 млн японських йен (136 тис. дол. США). Щодо пенсіонерів Збройних Сил Японії, то вони отримують чітко фіксовану пенсію, виплата якої здійснюється на загальних підставах для всіх громадян Японії при досягненні пенсійного віку [10].

По-друге стійкість системи соціального захисту військовослужбовців забезпечується, через грошове утримання.

В Україні продовжується розпочатий курс на соціальну підтримку військовослужбовців, усвідомлюючи їх роль у забезпеченні національної безпеки держави. Виходячи з цього, актуалізується проблема реформування грошового забезпечення військовослужбовців в Україні.

Збройні Сили України є гарантом національної безпеки. Держава, враховуючи необхідність забезпечення власної безпеки та оборони, усвідомлюючи свою відповідальність у справі підтримання міжнародної стабільності як

суверенна, незалежна, демократична, правова держава має Збройні Сили та інші військові формування, які створено відповідно до законів держави, є гарантими забезпечення національної безпеки країни. У 2012 р. в Україні розпочато ліквідацію розриву між пенсіями військовослужбовців, які залишають службу нині, і тими, хто закінчив службу 5 років тому. У травні 2012 р. на засіданні Кабінету Міністрів України було прийнято рішення про поетапне збільшення розмірів пенсії колишнім військовослужбовцям: з липня — на 11%, з 1 вересня — на 23 та з 1 січня 2013 р. — на 35%. Також з 1 січня 2013 р. планується виділення 6 млрд грн. з метою підвищення на 10,5% пенсій військовослужбовцям, особам начальницького та рядового складу, які залишили службу [6].

Зазначимо, що грошове забезпечення військовослужбовців є єдиним джерелом їх доходів і відрізняється від оплати праці працівників цивільних установ та організацій.

Недостатній рівень грошового забезпечення є однією з причин зниження рівня доходів та погіршення фізичних характеристик людини (людська бідність), яку ООН визначає як втрату базових людських можливостей [11, 12].

Заробітна плата військовослужбовців регулюється багатьма нормативними документами, які регламентують різні розміри грошового забезпечення військовослужбовців відповідно до проходження військової служби у різних військових формуваннях. Відповідно до пункту 1.2 "Інструкції про порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам" (редакція від 04.02.2011 р.) грошове забезпечення військовослужбовців визначається залежно від посади, військового звання, тривалості, інтенсивності та умов військової служби, кваліфікації, наукового ступеня і вченого звання. Воно складається з посадового окладу, окладу за військовим званням, щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, винагороди, які мають постійний характер, премія) та одноразові додаткові види грошового забезпечення.

Грошове утримання — це тарифна частка, яка складається з окладу за військове (спеціальне) звання та посадового окладу. Розмір окладу за військове звання залежить від звання, яке присвоюється після вислуги певної кількості років, тобто від лейтенанта до старшого лейтенанта — 2 роки, а далі до капітана — 3 роки, майора — 3 роки, до підполковника — 4 роки, полковника — 5 років. У результаті вислуга від лейтенанта до полковника складає 17 років.

Наступні військові звання генералітету надаються за рішенням Кабінету Міністрів України. Структура грошового утримання військовослужбовців носить нерівномірний характер, тобто відсутня будь-яка закономірність у співвідношеннях між посадовими окладами та окладами за військове звання. Структура грошового забезпечення військовослужбовців свідчить про недосконалість механізму регулювання розмірів часток грошового забезпечення.

На сьогодні основна (тарифна) частка грошового забезпечення, тобто грошове утримання становить 25% у структурі грошового забезпечення військовослужбовців, що призводить до зниження мотивації до військової служби та виконання службових обов'язків. Розміри додаткових видів грошового забезпечення, які передбачені чинним законодавством, відрізняються за рахунок виплати пенсійної надбавки, а також через застосування різних підходів до розрахунку надбавок. Різниця в розмірах основних видів грошового забезпечення на аналогічних посадах військовослужбовців та осіб рядового складу в розрізі відомств у межах однієї категорії посад залежить від військового (спеціального) звання та термінів служби. Однак розміри посадових окладів осіб рядового і начальницького складу

за окремими посадами у Міністерстві оборони України є нижче порівняно з військовослужбовцями інших військових формувань.

Одним з напрямів реформування грошового забезпечення військовослужбовців має стати упорядкування співвідношень посадових окладів та окладів за військове (спеціальне) звання у структурі грошового утримання.

Як свідчить аналіз, частка грошового утримання військовослужбовців в Україні у структурі грошового забезпечення становить лише 20—25%. У Збройних Силах США частка основного окладу військовослужбовців різних категорій неоднакова і коливається в межах: у сержантського складу — 68—80%, у офіцерського — 77,2—88%. Підвищення звання та вислуги років гарантує зростання частки основного окладу в загальній сумі грошового забезпечення. У Збройних Силах Великої Британії співвідношення основної та додаткової часток становить, відповідно, у середньому 72,7 і 27,3% [6].

На даному етапі в Україні відсутній будь-який єдиний для всіх відомств механізм регулювання грошового забезпечення військовослужбовців.

Законодавчі та нормативні акти, які повинні регулювати грошове забезпечення військовослужбовців, носять різний характер, приймаються Урядом для кожної силової структури окремо і не містять принципу одноманітності.

Структура грошового утримання військовослужбовців, тобто співвідношення посадового окладу та окладу за військове (спеціальне) звання, має нерівномірний характер за різними категоріями посад.

Грошове утримання (тариф) становить дуже малу частку (20—25%) у структурі грошового забезпечення на відміну від її додаткової частки.

Додаткова частка грошового забезпечення нараховується у вигляді відсоткового відношення догрошового утримання або посадового окладу військовослужбовців, тобто у відносному складі складає значний його розмір і не обмежена кількістю елементів, які утворюються.

Для поліпшення ситуації з грошовим забезпеченням військовослужбовців, яка склалася в сучасних умовах, та з метою підвищення рівня соціального захисту громадян, які перебувають на військовій службі в різних військових формуваннях, доцільно:

- переглянути нормативні акти, які регулюють питання грошового забезпечення військовослужбовців окремих силових структур з метою прийняття єдиного для всіх силових відомств законодавчого акту з цієї проблеми;
- довести співвідношення посадового окладу та окладу за військове (спеціальне) звання в структурі грошового утримання до розмірів 30%;
- збільшити частку грошового утримання у структурі грошового забезпечення за рахунок зменшення частки додаткової оплати та привести їх співвідношення до 65 і 35%;
- провести монетизацію додаткової частки грошового забезпечення через фіксовану суму в гривневому вигляді [10].

Крім того, відповідно до Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" військовослужбовцям України призначається виплата грошової компенсації за піднайом (найом) жилого приміщення. На сьогодні це право є одним із чинних, яким військовослужбовець може скористатись у разі відсутності у нього житла (службового або власного) за місцем проходження військової служби. Однак існують проблеми реалізації цього права.

У ст. 12 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" йдеться про забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями. Недостатнє фінансування цієї статті не дозволяє в повній мірі реалізувати це право. Законом пе-

редбачено, що військова частина зобов'язана орендувати житло для забезпечення ним військовослужбовця та членів його сім'ї або за бажанням військовослужбовця — виплачувати йому грошову компенсацію за піднайом (найом) жилого приміщення. Забезпечення закону потребує вдосконалення фінансово-економічних механізмів соціального захисту військовослужбовців в Україні.

ВИХОДЯЧИ З ВИЩЕНАВЕДЕНОГО, МОЖНА ЗРОБИТИ ТАКИЙ ВИСНОВОК

Визначення концептуальних засад соціального захисту військовослужбовців має передувати проведенню реформ Збройних Сил та правоохоронних органів України. Мають бути встановлені конкретні стратегічні цілі соціального захисту військовослужбовців, що й дозволяє вирішувати конкретні завдання із збереження стійкості та розвитку зазначеної системи в умовах комплексного реформування шляхом забезпечення:

1. Ефективності поточних економічних контактів усередині й поза системою.
2. Забезпечення засад реалізації соціально-економічних відносин у системі соціального захисту військовослужбовців.
3. Готовності, здатності та можливості створення умов для використання маркетингових підходів у соціальній сфері економіки.

Тому стратегія соціального захисту військовослужбовців повинна стати стратегією реальних дій та реальних можливостей.

Література:

1. Веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/printable_article/116206. — Назва з екрану.
2. Державна програма розвитку Збройних Сил України на 2006—2011 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=def_planning&sub=buleten_2025. — Назва з екрану.
3. Матюрін І.В. Удосконалення державного регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні / І.В. Матюрін // Механізми державного управління економікою України: зб. наук. праць. — Сер. Державне управління. — Т. XIV. — Вип. 249. — Донецьк: Донецький держ. ун-т управління, 2012. — С. 315—326.
4. Кірнос І.О. Реформування соціальної політики держави: виклики та напрями / І.О. Кірнос // Регіональний розвиток — основа розбудови української держави. — Секція 2. Ефективне державне управління: державотворення та регіональна влада: наук.-практ. конф., 4-5 квітня, 2012 р., м. Донецьк. — Донецьк: Донецький держ. ун-т управління, 2012. — С. 171—174.
5. Кірнос І.О. Реформування соціальних економік: новий баланс прав та обов'язків особистості і суспільства / І.О. Кірнос // Економіка та соціальна сфера: деякі питання взаємозв'язків: зб. наук. праць. — Вип. 209. — Донецьк: Донецький держ. ун-т управління, 2011. — С. 162—177.
6. Веб-сайт Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=def_planning&sub=buleten_2025. — Назва з екрану.
7. Халецька А.А. Соціальний захист населення в Україні: теорія та практика державного управління: монографія / А.А. Халецька. — Донецьк: Юго-Восток, 2010. — 430 с.
8. Глобализация и экономическое развитие: национальный аспект / Ю.В. Макогон, В.В. Дергачева, Е.А. Пашко, П.А. Фильянов. — Донецьк: Донецький нац. ун-т, Донецький госуд. ун-т економіки та торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2006. — 259 с.

9. Матюрін І.В. Удосконалення методичного підходу до реформування структури грошового забезпечення військовослужбовців в Україні / І.В. Матюрін // Механізми державного управління економікою України: зб. наук. праць. — Сер. Державне управління. — Т. XIII. — Вип. 240. — Донецьк: Донецький держ. ун-т управління, 2012. — С. 341—350.

10. Матюрін І.В. Пропозиції щодо вдосконалення механізмів державного регулювання сфери соціального захисту військовослужбовців в Україні / І.В. Матюрін // Державне управління: удосконалення та розвиток. — 2012. — № 10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журналу: <http://www.dy.nayka.com.ua>

11. Гогоц Т. Соціальне забезпечення житлом / Т. Гогоц // Предпринимательство, хозяйство и право. — 2002. — № 12. — С. 51—53.

12. Головаха Є. Динаміка соціального самопочуття населення України: 1995—2006 / Є. Головаха // Українське суспільство 1992—2006: соціологічний моніторинг; за ред. В.Ворони, М.Шульги. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2006. — С. 201—209.

References:

1. Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/printable_article/116206.
2. Derzhavna prohrama rozvytku Zbrojnykh Syl Ukrainy na 2006-2011 roky http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=def_planning&sub=buleten_2025.
3. Matiurin, I.V. (2012), "Udoskonalennia derzhavnoho rehuliuвання sotsial'noho zakhystu vijs'kovosluzhbovtiv v Ukraini", Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia ekonomikoіu Ukrainy, vyp. 249, pp. 315—326.
4. Kirnos, I.O. (2012) "Reformuvannia sotsial'noi polityky derzhavy: vyklyky ta napriamy", Rehional'nyj rozvytok — osnova rozbudovy ukrains'koi derzhavy, Efektyvne derzhavne upravlinnia: derzhavotvorennia ta rehional'na vlada, Donetsk, pp. 171—174.
5. Kirnos, I.O. (2011), "Reformuvannia sotsial'nykh ekonomik: novyj balans prav ta obov'iazkiv osobystosti i suspil'stva", Ekonomika ta sotsial'na sfera: deiaki pyttannia vzaiemozv'iazkiv, vyp. 209, pp. 162—177.
6. Ministerstvo obrony Ukrainy http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=def_planning&sub=buleten_2025.
7. Khalets'ka, A.A. (2010), Sotsial'nyj zakhyst naseleennia v Ukraini: teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia, Yuhovostok, Donetsk, Ukraine.
8. Makohon, Yu.V. Derhacheva, V.V. Pashko, E.A. and Fyl'ianov, P.A. (2006), "Hlobalyzatsiia y ekonomycheskoe razvytye: natsional'nyj aspekt", Donetsk, Ukraine.
9. Matiurin, I.V. (2012), "Udoskonalennia metodychnoho pidkhopu do reformuvannia struktury hroshovoho zabezpechennia vijs'kovosluzhbovtiv v Ukraini", Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia ekonomikoіu Ukrainy, vyp. 240, pp. 341—350.
10. Matiurin, I.V. (2012), "Propozytsii schodo vdoskonalennia mekhanizmiv derzhavnoho rehuliuвання sfery sotsial'noho zakhystu vijs'kovosluzhbovtiv v Ukraini" Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok <http://www.dy.nayka.com.ua>
11. Hohots, T. (2002), "Sotsial'ne zabezpechennia zhytloom" Predprynymatel'stvo, khoziajstvo y pravo, vol. 2, pp. 51—53.
12. Holovakha, Ye. (2006), "Dynamika sotsial'noho samopochuttia naseleennia Ukrainy: 1995—2006" Ukrains'ke suspil'stvo 1992—2006: sotsiolohichnyj monitorynh, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2013 р.